

DĚJINY RUSKA – POJMY A UDÁLOSTI

Petr I. (1682 – 1725)

Severní válka (1700 – 1721)

- se Švédskem (Karel XII., severská velmoc), ve spojení s Dánskem, Polsko-litevskou unií a Saskem
- nejdřív zisk Azovu, pak ho ztrácí
- 1709 zlomová bitva u Poltavy – výhra Petra I.
- 1721 mír v Nystadtu, Rusko se stává severskou velmocí, zisk Estonska, Livonska a části Karélie

Petrohrad (1703)

- příkladné město pokroku
- zve sem intelektuály

Válka s Persií (1722 – 23)

- o přístup ke Kaspiku

Petrovy reformy

- armáda, administrativa, správa (gubernie), církve (svatý synod, kontrola státu)
- společnosti – daň z hlavy, šlechty, vzdělání (Akademie věd – 1725), oblékání, holení
-

Romanovci vymírají – 1730 (pozdější Romanovci jsou z jiné linie)

Sedmiletá válka (1756 – 63)

- s F, S, HM a Saskem
- Petr III. se stahuje
- Aliance s Pruskem

Války s Turky

- 1736 – 39 → s HM, zisk Azovu (mír v Bělehradě)
- 1768 – 74 → přístup k Černému moři, získává Kinburn, Janikale, Kerč, pobřeží až ke Kavkazu, Azov; Valašsko a Moldávie vráceno TUR
- 1783 → anexe Krymského chanátu
- Řecký projekt → zabrat území TUR v Evropě a pokřesťanštit ho
- 1787 – 92 → TUR+S x RUS+HM – Jasský mír → vítězí Rusko a získává území mezi Bugelem a Dněstrem, TUR uznává anexi Krymu
- 1806 – 12 → získalo Besarábii, kus východního pobřeží Černého moře, práva v Moldavsku a Valašsku
- 1828 – 29 → ústí Dunaje, protektorát ve Valašsku a Moldávii, volný průjezd obchodních lodí přes úžiny
- 1832 – pomoc TUR při válce s Egyptem
- 1877 – 8 → ukončeno San Stefanským mírem – RUS získalo jižní Besarábii, oblasti v Kavkazsku (Kars, Batumi, Ardakan); nezávislost RUM, SRB, ČH; RUM získalo Dobrudžu; Velké Bulharsko

Dělení Polska 1 2 3

- král Stanislaw August Poniatowski (milenc Kateřiny Veliké) se snaží prosadit reformy, což se nelíbí sousedům, PL je pod tlakem
- 1772 – 1. dělení → RUS (Bělorusko, východní Lotyšsko), HM (Halič, Podolí, Malopolsko), PRUS (knížecí Prusy)
- 1792 – Targovická konference → ruská vojska + PRUS
- 1793 – 2. dělení → RUS (část Litvy, západní Ukrajina), PRUS (Gdaňsk, Toruň, Velkopolsko), HM (neúčastní se)
- 1795 – 3. dělení → RUS (zbytek Litvy, Ukrajina, Kuronsko), PRUS (Mazovsko-Varšava), HM (Malopolsko-Krakow)
- 1815 – získání Varšavy

Kateřina Veliká (1762 – 96)

- 1762 – palácový převrat proti Petru III.
- 1766 – zákonodárná komise – kodifikace zákonů; veliký příkaz – ponechává nevolnictví, proti trestu smrti, autokracie; parlament; 1768 zrušeno
- 1775 – správní reforma (opět gubernie, ne dle historie, ale dle počtu obyvatel)
- 1785 – darovací listina šlechtě (osvobozena od služby i od daní, smí bez omezení nakládat s půdou)
- Nevolnictví zavrhuje, ale je upevněno – rozdává půdu šlechtě
- 1780 – liga ozbrojené neutrality → ozbrojená neutralita na moři
-

Povstání Jemeljana Pugačova (1773 – 5)

- od uralských kozáků až do Povolží
- připojují se nevolníci, starověrci, Tataři, Baškirové
- Pugačov se prohlašuje za císaře Petra III., vyhlašuje osvobození nevolníků
- 1774 potlačeno armádou a utužuje se spojení panovníka a šlechty

Pavel (1796 – 1801)

- obnova trestu smrti, omezení roboty, změna nástupnictví (jen muži)
- proti F ve 2. koalici s GB, HM, Neapol, P, TUR
- obsazení Iónských ostrovů (republika)
- 1801 zabit při palácovém převratu
-

Alexandr I. (1801 – 1825)

- nevýrazný, ze strachu neprovádí reformy
- místo kolegií ministerstva, rozdělení do 3 tříd a 3 druhy práv
- vznik vojenských osad (1816 – 21) → obyvatelé obdělávají půdu a slouží armádě

Napoleonské války

- 1805 – 3. koaliční válka → RUS, GB, HM, S x F a E; porážka u Slavkova
- 1806-7 – 4. koaliční válka → PRUS k RUS, poráženo u Friedlandu
- 1807 – Tylžský mír → rozdělení sfér vlivu s F
- 1813 – bitva národů u Lipska

Tažení Napoleona do Ruska

- 1812 – Kontinentální blokáda → tajně se účastní 5. koalice – útok F+HM+PRUS na Rusko (+S+GB)
- F má organizační problémy, hlavně se zásobováním

- Rusko má posily z jihu (Kutuzov)
- Smolensk – prohra, taktika ustupování
- Borodino – ztráty obou, Napoleon obsazuje Moskvu, ta je vypálena, nakonec odchází stejnou cestou
- Berezina – dovršení katastrofy francouzské armády

Anexe Finska (1809)

- vítězství nad S, personální unie s SF
- za Mikuláše II. na konci 19. století začíná rusifikace, zavedeny ruské zákony, guvernér Bobrikov

Vídeňský kongres (říjen 1814 – červen 1815)

- účast Alexandra I.
- chce připojit Polsko (podporuje výměnou připojení Saska k PRUS), GB, HM a F proti
- získá Polského království z Varšavského knížectví (**kongresovka**) v personální unii
- svobodná republika Krakov → kontrola RUS, PRUS a HM
- Alexandr konstituční vévoda SF, konstituční král PL a ruský car

Svatá aliance (září 1815)

- zachovat mír na základě křesťanských hodnot
- RUS (Alex I.), HM (František II.), PRUS (Fridrich Vilém III.) a většina evropských států
- Systém kongresů, návrhy odzbrojení, ale 20. letech se vlivem vlny antagonismu rozpadá a revoluce 1848 znamená její konec

Povstání Děkabristů (1825)

- nespokojení s politikou Alexe I. → důstojníci, kteří poznali za napoleonských válek Západ, jsou liberální, chtějí svobody, centrum v Petrohradě
- smrt Alexe, nastupuje Mikuláš I. → děkabristé podporují druhého kandidáta Konstantina; povstání potlačeno

Mikuláš I. (1825 – 55)

- samoděržaví, upadá Senát
- politická policie → Orlov, Benckendorff
- odmítá nevolnictví, ale opět má strach ze šlechty
- 1831 – nový zákoník (**Speransky**) až do 1917

Polské povstání

- 1832 – organický statut → místo ústavy, nedílná součást RUS, rusifikace, zrušena hranice; vedení **Paskeviče**
- 1833 – dohody z Mnichova Hradiště a Berlína → s HM a PRUS – společný postup proti PL

Intervence v Uhrách (1849)

- Paskevič, dle dohod z roku 1833, namířeno i proti Polákům, protože ti Maďary podporují

Krymská válka (1853 – 56)

- 1841 – londýnská konvence o úžinách → v době míru uzavřeny pro všechny cizí lodě; GB, HM, PRUS, RUS, F
- 1853 – ultimátum TUR (má podpořit pravoslavné)
- Sinope – výhra RUS
- GB, F, Sardinie na stranu RUS
- Fronta na Kavkaze (úspěchy RUS)
- 1855 – Sevastopol
- 1856 – Paříž (už Alexandr II.) → ústí Dunaje a část Besarábie pro TUR, neutralizace Černého moře

Alexandr II. (1855 – 81)

- kurijní volební systém, reforma soudů (nezávislí soudci), armádní reforma (podpora vzdělanosti vojáků, služba na 6 let)

Nevolnictví

- 1861 – Alex II. podepisuje rozhodnutí o zrušení
- Získávají asi polovinu půdy, ale musí jí splácet

Lednové povstání v Polsku

- 1862 – zisk autonomie, radikálové chtějí samostatnost
- 1863 – revoluce
- 1864 – zrušena autonomie

Mendělejeva tabulka prvků – 1869

Spolek 3 císařů (1872 – 3)

- RUS (Alex II.), HM (František Josef I.), PRUS (Vilém I.)
- Vzniká po prusko-francouzské válce s cílem udržet status quo ve východní Evropě a udržet F v izolaci; Později znovu obnovován
- Vymezení oblasti vlivu v Evropě, vzájemná pomoc při útoku
- Byl problém přesvědčit RUS a HM ke spojení, protože se střetávaly jejich zájmy na Balkáně, Gorčakov a hrabě Andrassy se původně nedohodli
- 1873 – rusko-německá petrohradská konvence → neplatná, Bismarck ji odmítá; rakousko-ruská Schönbrunnská dohoda o konzultacích v případě narušení míru → přistupuje i Vilém I.
- Měl být novou Svatou aliancí, každá strana ale kladla důraz na něco jiného
- Válka TUR a RUS však vyvolala rivalitu, navíc střetávání ruských a habsburských zájmů na Balkáně se ukázalo jako nepřekonatelné
- Znovu obnoven roku 1881 a 1884, ale přišla další balkánská krize

Alexandr III. (1881 – 94)

Dočasné regulace (1881)

- zákon na ochranu státu, de facto výjimečný stav
- omezená pravomoc soudů, státní kontrola

Hladomor – 1891

Transibiřská magistrála (1891 – 1905)

- rozvoj za **Witteho** → tehdy vedoucí odboru železnic na ministerstvu financí

- potřeba spojení s evropskou částí Ruska, proto vzniká dráha z Moskvy a Vladivostoku (9288 km), tedy přes celou Sibiř (staví se od konců ke středu)
- při stavbě vznikají nová města → např. Novosibirsk
- od 1903 přeprava z Petrohradu do Vladivostoku pomocí čínsko-dálnovýchodní dráhy (přes Mandžusko), odstavován poslední úsek kolem Bajkalu
- 29. října 1905 do provozu celá magistrála → spojení Atlantiku a Pacifiku
- Zbytek se dostavuje do roku 1916, během 20. st. je prováděna elektrizace

Mikuláš II. (1894 – 1918)

Haagská mírová konference (1899)

- návrhy na odzbrojení z iniciativy Ruska
- vznik Stálého rozhodčího soudu
- 1907 – 2. konference

Rusko-japonská válka (1904 – 5)

- stavba východočínské dráhy v Mandžusku (zkrácení TM), pronájem poloostrova Liaotung, kde stavělo odbočku (jihomandžuská dráha) a mohlo tak kontrolovat toto území → střet s Japonci
- díky boxerskému povstání se Rusko dostává hlouběji do Číny, což uspíšilo válku, vyjednávání ztroskotala
- v únoru 1904 nečekaný útok JAP na Port Artur, pak Dairen, v lednu 1905 padl Port Artur, v březnu dobyt **Mukden**
- oslabené ruské loďstvo bylo zastaveno u **Cušimy**
- září 1905 – **Portsmouth** → iniciativa T.Roosevelta – RUS souhlasilo s nezávislostí Koreje a uznávalo primární zájmy JAP v této zemi (později anexe), čínská suverenita nad Mandžuskem, JAP měli pronájem Liaotungu od RUS a mohli využívat jihomandžuskou magistrálu
- RUS neplatí reparace a JAP tak získává jen jih Sachalinu

Dohody JAP a RUS

- 1907 – 1910 – budou respektovat integritu svých teritorií a udržovat status quo ve východní Asii pokojnými prostředky, včetně politiky otevřených dveří zaručující nezávislost a teritoriální integritu Číny

- tajná dohoda – speciální zájmy ve východní Asii a souhlas s rozdělením Mandžuska na sféry vlivu
- 1910 – spolupráce na ochraně železničních výsad od Číny
- 1912 – rozdělení zájmových sfér v Mongolsku
- Během 1SV RUS žádá JAP o pomoc a poskytnutí zásob
- 1916 – zamezení pronikání jakékoli vůči nim nepřátelské země do Číny, na vzájemné spolupráci v této oblasti a navíc nevyjednávání o separátním míru s takovouto zemí
- Po VŘSR konec spolupráce

Revoluce 1905

- vzestup buržoazie a proletariátu
- vzniká opozice
- liberální – **kadeti** (konstituční demokraté, šlechta a intelektuálové, po VŘSR konspirační kontrarevoluce, prohlášena nepřitelem lidu; Miljukov, Maklakov, Šingajev)
- radikální – sociální demokraté (**Plechanov, Lenin**), štěpí se na **Bolševiky** (Lenin, úzká profesionální skupina revolucionářů) a **Menševiky** (Plechanov – širší), dále **eseři** (sociální revolucionáři, navazují na narodniky, opírá se o rolnictvo, terorismus, ne tolik marxismus, po VŘSR proti sovětské moci, vyděluje se jen levé křídlo, po občanské válce rozpad; Černov, Goc, Avksentěv)
- rostou odbory a požadavky občanských svobod
- 22.1. 1905 – **Krvavá neděle** v Petrohradě → střelbou potlačena demonstrace dělníků
- Červen – vzpoura na **Potěmkinu** (Mat'ušenko)
- Bulyginská дума → volený poradní orgán, veřejnost neuspokojena
- Říjen – stávka, 1. dělnický sovět
- **Říjnový manifest** – občanská práva, všeobecné volební právo a дума, vznik konstituční monarchie
- Radikálové chtějí ale úplnou zákonodárnou moc (**Trockij**)
- Revoluce potlačena

Sověty

- původně orgány dělnické opozice, které koordinovaly stávky za revoluce apod.
- pak paralelní mocenská struktura za prozatímní vlády

Stolypinovi reformy

- premiér, pacifikace odporu a reformy
- 1906 – agrární → rozdělení občin na dvě skupiny podle toho jestli (ne)přerozdělují půdu, rolníci mohou získat převedenou půdu do osobního vlastnictví, obecina může být rozpuštěna
- Reformy nebyly dostatečné, Stolypin pak zastřelen (1911)

Rusko-britská dohoda (1907)

- sféry vlivu v Persii (sever pro RUS), RUS se vzdává vlivu v AFG
- vznik **trojdohody** → 1891 – F+RUS, 1904 – srdečná dohoda F+GB

1. světová válka

- 1914 – bitva u **Tennebergu** a **Mazurských jezer**
- 1915 – dohoda se spojenci, že po válce RUS získá úžiny a Konstantinopol

- Mikuláš II. dál utlačuje menšiny (Polsko); vliv jeho manželky Alexandry a **Rasputina** (1916 vražda)
- 1916 – **Brusilovova ofenzíva** → v Haliči RUSxHM, která chce RUS vyřadit z války, ale dojde k plichtě

Únorová revoluce (březen 1917)

- Nesoulad mezi rychlou industrializací a ruskou autokracií, navíc křehká stabilita Ruska po roce 1905 je otřesena válkou
- demonstrace v Petrohradě, vláda poklidně padla, lidé chtějí vládu dumy
- Mikuláš II. abdikoval ve prospěch bratra Michala a ten ve prospěch prozatímní vlády
- vytvořena **prozatímní vláda** (nejvíce progresivní blok a kadeti); předseda **Lvov**; velmi liberální, občanské svobody, nezávislost Polska
- vytvořen petrohradský sovět dělníků a vojáků (partner dumy při rozhodování, jedná nezávisle na vládě)
- červen – **1. všeruský kongres sovětů** v Petrohradě → zvolen Ústřední výkonný výbor sovětů (většina pro esery a menševiky)
- prozatímní vláda nemá autoritu a nedokáže udržet ekonomiku, nemá za sebou legitimní parlament a nedokáže zorganizovat volby
- **dubnové teze Lenina** → teze referátu O úkolech proletariátu v současné revoluci - po návratu ze Švýcarska o přerůstání demokratické revoluce v socialistickou; mír, šlechtická půda rolníkům, kontrola továren dělnickými komisemi, všechna moc sovětům!
- červen – Kerenského ofenzíva → zkolabovala
- **červencové dny** → povstání radikálů a bolševiků o získání moci v Petrohradě, bolševici obviněni z velezrady, Lenin prchá do Finska, **Kerenský** premiérem
- srpen – státní konference v Moskvě → socialisté podporují Kerenského, ostatní (armáda, kadeti, střední třída) **Kornilova**

Kornilovův puč (léto 1917)

- Kornilov vyslal loajální vojska k Petrohradu (asi dohoda s Kerenským), aby byla zavedena vojenská diktatura a nevznikla anarchie
- Kerenský vyzývá lid k ochraně revoluce a jejich potlačení, jednotky ale nakonec nedorazily
- Petrohrad je připraven k obraně, společnost se radikalizuje, tedy nejvíce vytěží bolševici se svými sliby
- reorganizace vlády (v čele Kerenský)

VŘSR (listopad 1917)

- bolševici mají většinu v petrohradském a moskevském sovětu, Lenin se vrací (pomoc Trockého)
- 25.říjen – obsazen Petrohrad a dobyt **Zimní palác** (výstřel z Aurory), prozatímní vláda zajata
- Vláda sovětů
- Listopad – **2. všeruský sjezd sovětů** → **Rada lidových komisařů** (předseda – **Lenin**; **Trocký** – komisař pro zahraničí; **Rykov** – komisař vnitra; **Stalin** – komisař pro národnostní menšiny); dekrety od půdě a míru (cílem byl získání podpory vojáků a rolníků pro převrat)
- Právo na sebeurčení neruských národů
- Volby do ústavodárného shromáždění (eseři)

- Leden 1918 – RUS demokratickou federativní republikou

Dekret o míru

- vyzívá válčící státy k okamžitému příměří a zahájení jednání o míru

Dekret o půdě

- revoluční čin, založený na programu eserů → odebírá půdu šlechtě, církvi a velkostatkářům
- jako státní vlastnictví ji pak předával rolníkům, kteří ji pak museli sami obdělávat

Čeljabinský incident (14.5. 1918)

- československé legie obsadili Povolží a transsibiřskou magistrálu a odřízly tak bolševiky od Sibíře a Dálného východu

Brest-litevský mír (3.3. 1918)

- Rusko po revoluci odmítá účast ve válce a spolupráci s Dohodou, fronta se rozpadá, toho využívá D a HM → dobytí PL, UA, Pobaltí a Zakavkazska
- Separátní Mír na území Běloruska mezi RUS a HM, D, TUR, BUL → potvrzení vítězství Ústředních mocností ve východní Evropě a práva na nově získaná území
- ponižující – RUS ztratilo Litvu, Estonsko, Finsko, Polsko, Ukrajinu, Bělorusko, část Zakavkazska
- 75% průmyslu, těžby uhlí
- Anulováno v listopadu 1918

ČEKA

- Prosinec 1917 – Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží
- v čele **Dzeržinskij**
- zatýkala podezřelé, vedla soudy a vynášela rozsudky (rozsudky smrti i prováděla)
- od 1919 vznikají koncentrační tábory, ty spravuje
- 1922 – GPU → Státní politická správa
- 1923 – OGPU → Sjednocená SPS – zapojuje se i do mocenského boje ve straně
- 1934 – **NKVD** → Lidový komisariát vnitřních věcí – čistky ve 30. letech, správa Gulagů; v čele Jagoda, pak **Ježov** a **Berija**
- 1946 – MGB → Ministerstvo státní bezpečnosti
- 1954 – **KGB**

Válečný komunismus

- Sovětská ekonomická politika za občanské války (1818 – 21)
- Červen 1918 – znárodněn veškerý průmysl, zrušen soukromý obchod
- obyvatelstvo zásobováno vládou pomocí spotřebních družstev podle třídního hlediska
- rolníkům rekvírovány veškeré přebytky zemědělské produkce
- všechna půda do vlastnictví státu
- následkem vznikaly hladomory a rolnické vzpoury

Občanská válka

- začíná v létě 1918
- bílí (**bělogvardějci**) – část armády, kozáci, buržoazie, politické strany mimo bolševiků proti kterým bojují **X Rudá armáda**
- od března – Moskva hlavní město
- na jihu je bílá dobrovolnická armáda (Aleksejev, Kornilov, Děnikin)

- Samara – vláda z členů ústavodárného shromáždění (**Černov**)
- září – Omsk → Všeruské direktorium, převrat (**Kolčak**)
- vítězí Bílí
- červenec – v **Jekatěrinburgu** povražděna carská rodina
- podzim – **Děnikin** obsadil Ukrajinu, dostal se až k Tule
- přelom 1919/20 – zvrát → bílí poraženi, Kolčak popraven, Děnikin zatlačen na Krym
- konec 1920 – bílí poraženi
- rudí vítězí pro malou pomoc spojenců bílím, navíc ovládali centrum Ruska, zatímco bílí jen periferii
- bílí byli proti nezávislosti států, zatímco rudí poskytli záruky rolníkům
- 20 mil mrtvých, pokles hospodářství na 20% předválečné úrovně, povstání
- 1921 – **Kronštadt** → vzpoura námořní posádky proti režimu, předtím byla flotila jednou z hlavních opor převratu; v čele Prozatímní revoluční výbor – sověty bez komunistů, legalizace opozice, svoboda obchodu a volby; krvavě potlačeno Tuchačevským; jeden z podnětů pro NEP a likvidaci opozice

Válka s Polskem

- duben 1920 – útok Poláků až ke Kijevu, proti Tuchačevský
- zázrak na Visle → Rusko odraženo
- březen 1921 – **Rížský mír** → PL získalo západ Ukrajiny a Běloruska

Hnutí za nezávislost

- 1917 – Litva, Lotyšsko, Finsko, Bělorusko
- 1918 – Estonsko, Ukrajina, Polsko
- Dále Arménie, Ázerbájdžán, Gruzie
- Úspěch → Finsko, Pobaltí, Polsko
- **Ukrajina** – po pádu prozatímní vlády republika, ta svržena bolševiky, nakonec rozdělena mezi PL a RUS; ve 40. letech tzv. banderovci usilující o samostatný ukrajinský stát (v čele Ukrajinské povstalecké armády Stepan Bandera), 1941 samostatnost, centrum ve Lvově, to potlačeno, partyzáni zastaveni NKVD

RSFSR

- červenec 1918 → ústava a vznik RSFSR
- vztahuje se jen na Rusko, centralismus skrze sověty, občané neprovádějící produktivní práci zbaveni volebního práva, zvýhodnění dělníci
- fakticky vládne KSSS a její ÚV a rada lidových komisařů
- prosinec 1922 – **SSSR** → Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Zakavkazsko, pak i stredoasijské republiky
- ústava SSSR 1924 → principy předchozí ústavy, oslabeny sověty, posíleno ÚV; SSSR=mnohonárodnostní socialistický stát

Hladomor – 1921

Komunistická internacionála (1919 – 43)

- **komintern** – třetí internacionála → sdružuje komunistické strany různých zemí, v čele Zinověv, 1927 – 29 Bucharin
- založena z podnětu Lenina po revoluci v Moskvě → nutnost revoluční organizace po rozpadu 2. internacionály
- cíl – boj za dobytí politické moci dělnickou třídou a nastolení diktatury proletariátu

- země byly povinny řídit se jejími pokyny a uplatňovat její linii v konkrétních podmínkách příslušné země
- od roku 1929 plně slouží Stalinovým zájmům
- rozpuštěna během války roku 1943, kdy její řízení z Moskvy bylo nemožné

NEP (březen 1921 – 1929)

- nahrazuje válečný komunismus, znamená kompromis → KSSS si ponechala plnou politickou kontrolu, ale je povoleno soukromé podnikání v malém průmyslu (do 20 zaměstnanců) a v prodeji
- prvotním cílem je obnova ekonomiky po válce
- zemědělství – místo rekvírování všech přebytků musí rolníci odvést pevně dané množství a zbytek si po splnění povinností vůči státu mohou nechat a sami prodat
- úspěšné – 1928 překročeny předválečné úrovně
- 1929 – nahrazeno kolektivizací

Rapallo (duben 1922)

- během konference v Janově vzniká mezi Německem a SSSR ekonomická a politická spolupráce
- Německo čelí F v otázce reparací, RUS má carské dluhy, proto se spojují (Čičerin+Rathenau)
- Strany se vzdávají válečných náhrad a reparací, navázaly spolupráci+doložka nejvyšší výhod

Zinověvův dopis (1924)

- dopis předsedy kominterny britským komunistům o výzvě k přípravě revoluce v GB

GB uznala SSSR – 1924

Japonsko uznalo SSSR – 1925

USA uznaly SSSR – 1933

Souboj o moc po Leninově smrti (1924)

- levá opozice – **Trocký** → světová revoluce, proti NEPu, kritika Stalina za omezování demokracie uvnitř strany; Zinověv, Kameněv – „nová opozice“
- pravice – **Bucharin, Rykov** → světová revoluce, pro NEP, dokud revoluce nenastane
- střed – **Stalin** → teze o budování socialismu v jedné zemi – v SSSR, vlastními silami
- vítězí Stalin – generální tajemník (od 1922), měl kontrolu nad členy strany
- s pomocí Zinověva a Kameněva odstranil Trockého (zavražděn 1940 v Mexiku), pak s pomocí pravice levici (1927) a nakonec pravici (1928 – 29)
- 1927 – **XV. všesvazový sjezd** – vítězí Stalin – odsouzeny všechny odchylky od stranické (Stalinovy) linie, končí NEP, začínají pětiletky

Litvinovův pakt (1929)

- dodatek k Briand-Kellogově paktu
- požaduje jeho okamžitou platnost – podepsali RUM, Pobaltí, TUR, Írán, Gdaňsk

Socialistická industrializace

- marxismus předpokládá vyspělou průmyslovou společnost, proto má proběhnout přeměna agrární ekonomiky na industrializovanou
- Kolektivizace → změna od osobního vlastnictví ke společné ekonomice (socialismu)
- 1921 – státní plánovací komise (Gosplan)
- Pomocí družstev se z rolníků dostávaly peníze potřebné na investice
- Probíhá ve třech pětiletkách

1. pětiletka (říjen 1928 – prosinec 1932)

- vybudování těžkého průmyslu a strojírenství → nové továrny a gigantické průmyslové komplexy
- proti násilné kolektivizaci protestuje venkov, kulaci mizí do pracovních táborů
- **sovchoz** – zemědělský podnik vlastněný přímo státem; rolníci pracují za mzdu
- **kolchoz** – zemědělské družstvo; vlastní ho všichni členové

2. pětiletka (1933 – 37)

- dokončení kolektivizace
- probíhá během krize, důraz na armádu
- 1935 – konec přidělového systému

3. pětiletka (1938 – invaze)

Velké čistky

- 1934 → zavražděn **Kirov**
- 1936 – 37 – **ježovština** → Ježov v čele NKVD, tzv. moskevské procesy nejdříve proti členům strany (1936 – Zinovjev, Kamenjev; 1938 – Bucharin, Rykov), pak i armáda (Tuchačevský, velká část velení, důstojnického sboru), nakonec všechny sféry, i Stalinovi stoupenci
- snaha NKVD dokázat ohromné konspirační hnutí, obvinění z kontrarevoluce, špionáže, terorismu; o výsledku procesů bylo předem rozhodnuto
- zatčeno na 8 mil lidí, nakonec i Ježov a Berija

Ústava 1936

- volební právo pro všechny – rovné, přímé, tajné; občanská práva
- SSSR – federativní stát (11 členů – svazové republiky Rusko, Ukrajina, BEL, ARM, AZB, GRU, KAZ, KYR, UZB, TUR, TADZ) → velké národy – svazové republiky; menší – autonomní republiky, autonomní oblasti, národní území; celkem 51 subjektů má jistou míru státnosti
- Ve skutečnosti silná centralizace, žádná politická či ekonomická nezávislost, pouze kulturní
- **Nejvyšší sovět SSSR** – nejvyšší orgán státní moci, nahradil sjezd sovětů → 2 komory: **Sověť svazu** – 1 zástupce na 300 tisíc obyvatel; **Sověť národů** – zastoupeny jednotlivé celky
- výkonná moc – nadále Rada lidových komisařů

Pakt proti kominterně (listopad 1936)

- D+JAP, o potírání komunistického hnutí, konkrétně proti SSSR
- 1937 se připojuje i Itálie
- Znamenal rozšíření osy Berlín-Řím o Tokio

Pakt Ribbentrop-Molotov (23.8. 1939)

- **Smlouva o neútočení** mezi D a SSSR → v případně válečného aktu třetí strany nepomohou této třetí straně; vzájemné konzultace, odmítání paktů
- **tajný protokol** o rozdělení sfér vlivu v případě nového uspořádání → SF, LT, LV, EST pod SSSR, PL – nerozhodnuto o nezávislosti, zájem SSSR o Besarábii, D potvrdilo nezájem o tyto oblasti

Všeslovanský sjezd v Moskvě – srpen 1941

Druhá světová válka

Anexe Besarábie a Bukoviny – červen 1940

Obsazení Pobaltí – červenec 1940

Zimní válka (1940)

- R získalo Vyborg, V Karelii, Hanko

Smlouva o neútočení s JAP – duben 1941

Operace Barbarossa – červen 1941

Obléhání Leningradu – srpen 1941 – leden 1944

Stalingrad – srpen 1942 – únor 1943

- letní ofenzíva
- cílem je zničení jižního křídla
- nejdřív Krym, Charkov a Rostov
- Němci poraženi, zlom ve válce

Bitva u Kurska – červenec 1943

- první použití tanků

Teherán (listopad/prosinec 1943)

- dohodnuto posunutí Polska

Moskevská jednání Stalina a Churchilla (říjen 1944)

- rozdělení vlivu, otázka Polska

Informbyro (1947)

- informační byro, hlavní ideolog **Ždanov**
- sovětský řídicí orgán, který komunistické strany spoutával a zavázal je, aby v jednotlivých zemích urychlily revoluční procesy
- to znamenalo, aby připravily podmínky pro převzetí moci do rukou komunistických stran
- všechny země kromě Jugoslávie pod vedením Tita se podřídily
- v dubnu 1956 rozpuštěno

RVHP (leden 1949)

- 1947 odmítnut Marshallův plán a vzniká protipól
- Mocenský nástroj pro ovládnutí ekonomiky socialistických států

- Zakládají → BUL, CS, H, PL, RUM a SSSR; pak přistupují ALB, NDR a také Mongolsko, Kuba a Vietnam
- Přidruženým státem od roku 1964 YUG, dále spolupracují i některé rozvojové a nesocialistické země
- Rozpuštěna v červnu 1991

Umírá Stalin, nástup Chruščova – 1953

Varšavský pakt (květen 1955)

- reakce na Západoevropskou unii, později protipól NATO
- smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci → ALB, BUL, CS, H, NDR, PL, RUM, SSSR
- koordinace politiky a vytvoření systému kolektivní bezpečnosti v Evropě, resp. spolupráce ve vojenské oblasti při společné obraně socialismu, suverenity a nezávislosti
- ve skutečnosti byla především mocenským nástrojem SSSR, zajišťujícím jeho hegemonii ve východoevropském prostoru

20. sjezd KSSS (1956)

- rozchod se stalinismem, koncepce koexistence ze Západem
- **Chruščov: O kultu osobnosti a jeho důsledcích** → neodhaloval skutečnou povahu režimu, pouze Stalinův kult; pouze jednorázová akce, později neprohloubeno
- Odsouzení Stalina způsobuje otřes ve světovém komunistickém hnutí, které jej doposud uznávalo
- Kritika Stalina zpochybňovala teorii o výstavbě socialismu a jeho legitimitu, proto to má velké důsledky na satelity
- Oblast mezinárodní politiky → mírová koexistence – mírové soužití a soutěžení imperialismu a socialismu

Intervence v Polsku (1956)

- hospodářská krize vyvolá nespokojenost dělníků v Poznani, jejich akce jsou brutálně potlačeny policií
- konflikt uvnitř strany, Chruščov na zasedání ÚV PSDS, **Gomulka** do čela

Intervence v Maďarsku (1956)

- uvolňování, nástup **Nagyho**
- v říjnu demonstrace na podporu změn v Budapešti (ničení symbolů komunismu)
- vyslán Mikojan a Suslov, Moskva slibuje nevměšování, ale zahajuje přípravy na intervenci
- říjen/listopad – útok, OSN nereaguje na žádosti o pomoc
- nastupuje **Kádár**

Sputnik 1 první družicí – říjen 1957

Sputnik 2 s Lajkou – listopad 1957

Vostok 1 s Gagarinem – duben 1961

Ropovod Družba zahájil činnost – 1962

Nástup Brežněva – 1964

Vpád do ČSSR (srpen 1968)

- předchází pražské jaro a socialismus s lidskou tváří
- v červenci ultimátum, pak jednání v Čierné nad Tisou a Bratislavě
- 21. srpna vpád vojsk BUL, H, NDR, PL a SSSR
- Později začíná proces normalizace

Brežněvova doktrína (1968)

- omezená suverenita socialistických zemí
- socialistický internacionalismus → zájmy socialismu a vztahy mezi socialistickými státy mají absolutní prioritu před ostatními; právo SSSR intervenovat v takové zemi svého bloku, kde by vnitřní či vnější síly ohrožovaly socialismus
- zformulováno po intervenci v ČSSR, aplikováno při postupu v Polsku 1980/1 a v Afghánistánu
- do jiných zemí byli vysíláni pouze poradci, s intervencí pomáhala např. Kuba

SALT 1 – červenec 1972

- Strategic Arms Limitation Talks
- SALT 1 – mezi USA a SSSR (Nixon a Brežněv), prozatímně zmrazila stav strategických jaderných zbraní dokud nedojde k dohodě

Helsinská skupina lidských práv (1976)

- proti neostalinistickým tendencím v SSSR, prosazovaly dodržování zákonů a lidských práv (dle závěrečného aktu helsinské konference)
- monitorování porušování lidských práv (ve věznicích) atd.
- represe → Orlov, Ginsburg a Ščaranskij do vězení nebo na práce

SALT 2 – červen 1979

- o omezení strategických útočných zbraní (Carter a Brežněv)
- nahrazuje dočasnou smlouvu SALT I
- nikdy nevstoupila v platnost a byla nahrazena smlouvou START I z roku 1991

Intervence v Afghánistánu (1979)

- nárazníkový stát mezi SSSR a britskou Indií
- od pol. 50. let posilování vlivu → výcvik armády
- 1978 – do čela Tárákí (marxistická strana) s nímž uzavírá SSSR dohody o přátelství
- 1979 – převrat, Tárákí zavražděn stoupenci bývalého vládce, do čela Amin
- Kritická bezpečnostní situace vede SSSR k přípravě intervence
- Prosinec – Amin zabit v Kábulu, do čela **Babrak Karmal** (socialistický režim)
- Desetiletá válka proti kábulskému režimu a sovětské armádě
- Intervence ukončila politiku uvolnění 70. let a vedla ke 2. studené válce
- 1988 – dohoda SSSR, USA, AFG a Pákistánu o stažení vojsk
- Vojska se stáhla do roka, do roku 1992 se držel prosovětský režim

Andropov generálním tajemníkem – 1982

Černěnko generálním tajemníkem – 1984

Gorbačov generálním tajemníkem – 1985

Perestrojka (1985)

- plán přestavby, radikální transformace ekonomie **Michaila Gorbačova**
- zavedení tržních mechanismů, nicméně spíše posiluje státní kontrolu a nedává prostor rozvoji podniků
- **Gospriemka** – kontrola produkce pomocí komisařů
- **Superministerstva** – slučuje ministerstva a dává jim širší agendu (Gosagropom – zemědělství)
- 1987 – **zákon o státních podnicích** (reforma, můžou více hospodařit, stát neručí za bankrotující podniky, podniky musí plnit státní zakázky jen do určité míry, ale plní je na 100%, protože je to pro ně jednodušší, takže to nevede k samostatnosti a soutěživosti, jak mělo) a o **zahraničních investorech** (společné podniky se Sověty, ale nemají záruky, že obdrží kvalitní zboží, proto je málo takových)
- Příliš se orientuje na těžký průmysl a obráběcí stroje, nevěnuje pozornost spotřebnímu zboží, které je zásadní, proto nakonec přivede SSSR do krize
- týkalo se i mezinárodní politiky a bezpečnostní oblasti → jaderné zbraně, princip kooperace
- reformy nepřekročily meze reformního komunismu a v mnohém byly chaotické a nepřipravené, ale nastartovaly demokratickou přeměnu východního bloku a ovlivnily vztahy se Západem

Rozpad SSSR

- březen 1990 – Gorbačov prvním a posledním prezidentem SSSR; zrušen článek Ústavy o vedoucí úloze KSSS; Litva vyhlásila nezávislost, Gorbačov chce jednat, ale jeho pozice je otřesena
- reformy ekonomiky jsou zamítány, Jelcin v květnu zvolen předsedou parlamentu → program budování suverenity Ruska; nadřazenost ruských zákonů nad federativními, pracuje se na nové svazové smlouvě
- Gorbačov navrhl reorganizaci svazu, Pobaltí a Gruzie odmítají
- Březen 1991 → souhlas s novým svazem v referendu (neúčastní se Moldávie, Gruzie, Arménie a Pobaltí) – část moci se přenášela z centra na republiky
- Červen 1991 – Jelcin premiérem Ruska, Ruckoj vicepremiérem
- Srpen 1991 – pokus o převrat vedený armádou a KGB (Janajev, Krjučkov, Pugo, Jazov, Pavlov)
- Gorbačov izolován na Krymu, proti puči se staví Jelcin a přebírá iniciativu i po jeho návratu
- Komunistická strana zakázána, v srpnu Gorbačov rezignuje
- Svazová smlouva zapomenuta, státy vyhlásují nezávislost

SNS

- náhrada za SSSR, koordinační organizace postsovětských republik
- vstoupily všechny republiky krom Gruzie a Pobaltí
- 31.12.1991 končí SSSR

OSOBNOSTI

Menšikov – spolupracovník Petra I., vládne místo Kateřiny I. a Petra II., vyhnán

Potěmkin – rádce a milenec Kateřiny Veliké, neoficiální spoluvládce
Pugačev – vůdce povstání proti carovi v 70. letech 18. st.
Suvorov – generál za napoleonských válek
Lomonosov – dramatik 18.st., podle něj univerzita v Moskvě
Karamzim – populární spisovatel 18.st.
Speranski – hlavní poradce Mikuláše I., 1.pol. 19.st., ministr vnitra
Kutuzov – velitel ruských vojsk při tažení Napoleona do Moskvy
Paskevič – generál přelom 18. a 19.st.
Krylov – autor bajek, člen Petrohradské akademie věd, zesměšňuje šlechtu a její krutost k nevolníkům, přelom 18. a 19.st.
Puškin – romantický básník, 1.pol. 19.st., šlechtic
Gogol – prozaik a dramatik ukrajinského původu, kritický realismus, 1. pol. 19.st.
Čajkovskij – skladatel vážné hudby, spojoval ji s ruskou tradicí, 2. pol. 19.st.
Bakunin – kolektivistický anarchismus, revolucionář polovina 19.st., proti Marxovi, několikrát vězněn a ve vyhnanství
Čaadajev – myslitel a publicista, proti samoděržaví, pro děkabristy, kritika carského Ruska, 1. pol. 19.st.
Dostojevskij – prozaik poloviny 19.st., realismus, předchůdce psychologické prózy, člen petraševců (proti carovi), vyhnán na Sibiř
Lavrov – filosof 2. pol. 19.st., seznámil se s Marxem a teoretiky socialismu, proti ruské vládě i Bakuninovi, spoluzakladatel Červeného kříže
Tkačov – myslitel 2. pol. 19.st.
Gorčakov – ministr zahraničí za Alexe II.
Pobedonoscev – vychovatel, od 1880 prokurátor Svatého synodu, hlavní teoretik reakce, pro samoděržaví a ostrou cenzuru
Rasputin – svatý muž za Mikuláše II., později zasahuje do politických záležitostí (zejména za 1SV, když je car na frontě), skandály zdiskreditoval carskou rodinu, zavražděn monarchistickým spiknutím roku 1916
Witte – ministr financí, podpora rozvoje průmyslu a obchodu, zástupce Ruska při jednání v Portsmouthu s JAP, 2. pol. 19.st.
Giers – ministr zahraničí za Alexe III.
Maťušenko – vůdce vzpoury na Potěmkinu
Trockij – bolševický revolucionář a marxistický teoretik židovského původu, v souboji se Stalinem, zavražděn v Mexiku
Stolypin – ministr vnitra, pak premiér, pacifikace odporu (vojenské soudy) a agrární reformy, později sekretář Mikuláše II.
Goremykin – premiér před Stolypinem, po Wittovi, pak znovu povolán ke konci panování Mikuláše II., velmi oblíben
Kokovcov – ministr financí, provedl daňové reformy, premiér po Goremykinovi v předválečném období
Izvolzky – ministr zahraničí (1906 – 10), vyjednal smlouvu s GB
Tolstoj – spisovatel kritického realismu v 19.st., autor historických románů, píše o problémech lidské osobnosti a ruské společnosti, účastnil se krymské války
Čechov – nová etapa realismu, z dramatu vystupuje psychologická stránka, detailně popisuje postavy, 2. pol. 19.st.
Kerenský – ministr spravedlnosti prozatímní vlády, pak ministr války a premiér, eser, pro setrvání v 1.SV, v emigraci protisovětská činnost
Lvov – předseda prozatímní vlády a ministr vnitra, kadet
Miljukov – ministr zahraničí prozatímní vlády, vůdce kadetů, Miljukovova nota – vyzývala mocnosti k vítěznému ukončení války

Gučkov – ministr války prozatímní vlády, vůdce Oktobristů, nedokáže zabránit rozkladu armády, funkci složil

Rykov – přelom století, účastnil se dělnických revolučního hnutí, pak několikrát zatčen a vyhnán, osvobozen až po revoluci, pak jeden z hlavních organizátorů boje za moc sovětu, komisař vnitra v Radě lidových komisařů, předseda Nejvyšší hospodářské rady (nacionalizace průmyslu), zástupce Lenina za jeho nemoci, po jeho smrti předseda Rady lidových komisařů, stoupenec umírněného křídla, pak vyloučen a postaven před soud při stalinských čistkách

Čičerin – komisař zahraničních věcí 1918 – 30, snaží se o sblížení se Západem

Litvinov – komisař zahraničních věcí 1930 – 39, pak velvyslanec v USA, litvinovův pakt

Vlasov – v německém zajetí za 2.SV spolupracuje s nepřítelem a vytváří Ruskou osvobozenou armádu

Ryžkov – předseda vlády za Gorbačova

Ševarnadze – ministr zahraničí 1985 – 91, gruzinský politik, od 1995 prezident Gruzie, 2003 rezignuje při hrozbě občanské války

Ždanov – informbyro, významná role při obraně Leningradu, zabývá se ideologickými otázkami

Janajev – viceprezident za Gorbačova, potom prezident, organizátor puče v 1991, v čele Státního výboru pro výjimečný stav

Krjučkov – šéf KGB na konci režimu, organizátor puče v 1991

Pugo – ministr vnitra, organizátor puče v 1991

Jazov – ministr obrany, organizátor puče v 1991

Ruckoj – vicepremiér za Jelcina

Gromyko – velvyslanec v USA a na Kubě ve 40. letech, pak zástupce v OSN, velvyslanec v GB, 1957 – 85 ministr zahraničí, představitel konzervativců

Sacharov, A. – nositel Nobelovy cenu míru 1975, kritik sovětského režimu, v 1989 zvolen do Sjezdu lidových poslanců, reformní

Gajdar – předseda ruské vlády od roku 1992, reformní

Kameněv – proti Trockému, pak se přidá k opozici, poslán do Itálie a vyloučen, v triumvirátu se Stalinem a Zinověvem, oběť čistek

Zinověv – přelom století, v triumvirátu se Stalinem a Kameněvem, pak oběť čistek

Bucharin – spoluzakladatel komunistické internacionály, potírá trockismus, a opozici Kameněva a Zinověva, nakonec v opozici proti Stalinovi – pravá úchylnka (pro soukromou iniciativu v zemědělství, proti násilnému postupu proti sedlákům), vyloučen z Politbyra

Pjatakov – předseda bolševického komitétu v Kyjevě po revoluci, předseda Státní banky, předseda Prozatímní dělnicko-selské vlády na Ukrajině, pak se podílí na hospodářství, za trockismus vyloučen, oběť čistek

Tuchačevský – generál, potlačil Kronštadt a polské povstání, později skončil při stalinských čistkách

Děnikin – generál, organizátor odporu za občanské války 1918 – 20, pak vrchní velitel ozbrojených sil Ruska

Kolčak – jeden z vůdců kontrarevoluce, velitel černomořského loďstva za 1.SV, listopad 1918 – prohlašuje se nejvyšším vládcem Ruska za podpory Dohody, obsadil Sibiř, Ural, Povolží, poražen Rudou armádou, pak popraven

Černov – vůdce eserů, ministr zemědělství Prozatímní vlády, předseda Ústavodárného shromáždění (1918), účastník hnutí odporu ve Francii za 2.SV

Ježov – šéf NKVD ve 30. letech (ježovština – velký teror), sám obětí

Berija – vedoucí NKVD, Stalinův přítel a vykonavatel jeho čistek, od 1940 ministr vnitra, neustál boj s Chruščovem, popraven za své čistky

Dzedžinskij – přelom století, vedoucí ČEKA, velmi krutý

Pasternak – lyrický básník a prozaik 1. pol.19.st., autor Doktora Živaga, ve kterém vyjádřil odpor k revoluci

Žukov – maršál, úspěšný velitel 2.SV (bitva u Stalingradu), ministr obrany 1955 – 7

Kirov – tajemník ÚV KS v Ázerbájdžánu, tajemník oblastního výboru v Leningradu, roku 1934 zvolen do generálního sekretariátu vedle 1934 vedle Stalina

Molotov – předseda Rady lidových komisařů ve 30. letech, komisař a ministr zahraničních věcí

Vorošilov – rudý maršál, komisař obrany mezi válkami, předseda prezidia Nejvyššího sovětu

Timošenko – maršál, vedení zimní války ve Finsku, komisař obrany začátkem 2.SV

Kalinin – předseda sovětského parlamentu a prezidia Nejvyššího sovětu

Kosygin – 1948 ministr financí, pak lehkého a potravinářského průmyslu, předseda rady ministrů 1964 – 80

Malenkov – předseda rady ministrů poč.50. let

Ignatěv – ministr státní bezpečnosti poč.50. let

Andropov – předseda KGB 1967 – 82, generální tajemník KSSS

Černěnk – předseda prezidia Nejvyššího sovětu, generální tajemník KSSS

Kropotkin – kníže, anarchista, teorie anarchistického komunismu o federaci svobodných výrobních společenstev, přelom století